

RAZGOVORI

RAZMIŠLJANJA O NOVI PODOBI SLOVENSKE UNIVERZE*

Za uvod k tem razmišljanjem bi želel osvežiti neke nove dimenzije, ki karakterizirajo stanje in rast naše univerze v povojnih letih pa se zatem ozreti za glavnimi tendencami, ki v osnovi spreminjajo strukturo naše univerze, kot smo jo poznali vseh zadnjih štirideset let od njene ustanovitve sem. Te spremembe so tako globoke, da v resnici začenjajo novo obdobje življenja in razvoja naše univerze. V nekem smislu pomenijo novo njeno rojstvo.

Nikoli ni in ne bo odveč, če si priključimo v spomin, da je imela vsa naša univerza tik pred vojno, leta 1938, manj vpisanih slušateljev, kot jih ima danes samo ena njena, resda največja fakulteta. Nasproti 1700 vpisanim slušateljem leta 1938 jih šteje naša univerza danes 8700. Učnega osebja (brez asistentov in sodelavcev — o teh za leto 1938 ni podatkov) je štela naša univerza pred vojno 160, danes jih šteje 460. V letu 1938 je diplomiralo na vseh fakultetah ljubljanske univerze 180 slušateljev, v letošnjem letu blizu 900. In, na kraju, pet sto vpisanim slušateljem v prvi letnik leta 1938 stoji nasproti 3800 novih vpisov v prvi letnik na jesen 1960. Dimenzije naše univerze so v primeri s stanjem tik pred drugo svetovno vojno naravnost neverjetno narasle. Prelistaval sem svetovne almanaha o razvoju univerz — rast naše univerze je edinstvena v svetu. Predvojne dimenzije so se povečale pri vpisanih slušateljih za *petkrat*, pri novih vpisih v prvi letnik za skoro *osemkrat*, pri diplomirancih za *petkrat* in pri učnem osebju za *trikrat*.

Te za povprečno petkrat povečane dimenzije naše univerze, do katerih je prišlo v kratkem povojnem razdobju, so le zunanji izraz globokih sprememb v naši družbi in posledica kvalitativno novih nalog, ki jih je družba postavila pred univerzo.

Ali je pri tako pomembnih kvantitativnih razlikah v dimenzijah naše univerze in pri kvalitativno novih nalogah, ki naj jih naša univerza v družbi prevzame, mogla ostati struktura univerze in njenega študija nespremenjena? Vsakdo bo razumel, da ni mogla. In prav te nujne kvalitativne spremembe, ki naj usposobijo univerzo, da bo dorasla novim funkcijam, ki jih družba od nje terja, so to, čemur pravimo reforma visokošolskega študija in sistema.

Naša univerza je napravila v preteklih dveh letih in prav posebno v preteklem letu sicer prve, vendar odločilne korake k reformi univerzitetnega študija. Res je, nahajamo se šele na začetku pota in ves proces reorganizacije visokošolskega študija bo trajal leta — pravzaprav upamo in želimo, da se

* Ta razmišljanja povzemajo v svojem osnovnem delu uvodne besede, ki jih je govoril pisec na letni skupščini ljubljanske univerze decembra 1960. Ker so vprašanja in pobude, ki jih ta razmišljanja obravnavajo in sprožajo, življenjsko pomembni ne samo za nadaljnjo rast slovenske univerze, ampak za naš celotni kulturni razvoj, vabimo ob tej priložnosti tudi druge znanstvene in kulturne delavce, naj s svoje strani — bodisi v celoti bodisi v posameznostih — prispevajo v prihodnjih številkah revije k njihovi čimboljši in vsestranski osvetlitvi. — *Uredništvo*.

v nekem smislu ne bo nikoli zaustavil. Vendar, ko smo prestopili prag, čutimo prav dobro, da smo sprožili proces in sprostili sile, ki jih ne bo nihče zaustavil in ki nam bodo našo nadaljnjo, čeprav nedvomno še dolgo in težavno pot, v mnogem olajšale. Vsako vprašanje, ki ga rešujemo v duhu reforme študija, odpira neizogibno plaz drugih vprašanj, ki prav tako terjajo novo, originalno, sodobno reševanje, in povratno uravnavajo, korigirajo in modificirajo naše prvotne rešitve. Vse je med seboj tesno povezano: usmerjevanje, inverzija, pa prva stopnja in višje šole, in tretja stopnja z drugo in prvo, pa zopet izredni študij in inštituti; kamorkoli posežeš, se spočne verižna reakcija. Kot Faustovi učenci se zdimo sami sebi, sprožili smo nove misli in priklicali z njimi duhove, ki nas več ne puste in zapuste, se razraščajo in nas ženejo neusmiljeno od enega vprašanja k drugemu, od ene rešitve k novi, boljši. In proces reorganizacije visokošolskega študija in sistema se vije v okviru univerze, se razrašča in prerašča univerzo, zajema ves visokošolski študij in sili nevzdržno naprej.

Saj, kar se mi zdi v vsem tem dogajanju zadnjih let na univerzi prav posebno pomembno in značilno, je to:

Če je naša univerza pred leti še dosti pasivno sprejemala impulze za svojo rast in notranjo preobrazbo, ki so ji prihajali od zunaj, od družbenega razvoja, ter se jim sprva le zelo nerada in deloma s spontanim odporom vdajala, se mi zdi za preteklo leto in za sedanje stanje, ki se v njem nahajamo, morda najbolj značilno prav to, da je univerza te impulze že v pomembni meri asimilirala, da so se sprostile že v njej sami, odnosno se sproščajo tako rekoč vsak dan zdaj tu zdaj tam, zdaj na tem zdaj na onem problemu notranje, zavedno delujoče sile, ki oblikujejo kvalitativno novo podobo naše univerze, bolj zrelo, silnim dimenzijam, v katere je vrasla, in družbenemu razvoju, ki jo nosi, odgovarjajočo, in — kar se mi zdi še prav posebno pomembno — da začenja univerza s svojo rastjo in preobrazbo danes že aktivno in povratno delovati in vplivati na svoje neposredno družbeno zaledje ter ga pomaga oblikovati.

Naj mi bo dovoljeno za hip zaustaviti se pri nekaterih novih kvalitetah, ki se kažejo v strukturi visokošolskega študija, kot ga danes oblikujemo, in ki njih izvirno nadaljnje razvijanje pomeni obenem našo glavno skrb za bodoče.

I

Na prvem mestu bi omenil *razvejanost* študija, njegovo *usmerjenost*. Zdi se mi, da je to v resnici *izhodišče* za reformo študija, še prav posebno pri tistih fakultetah, ki so bile vse doslej ali do pred kratkim še tradicionalno neizdiferencirane. Medtem ko je na domala vseh področjih in v domala vseh disciplinah prišlo v štiridesetih letih življenja naše univerze do večje ali manjše diferenciacije študija, in to pod nezadržnim pritiskom naše prakse, našega gospodarstva, ki se je vzporedno, kot je rastlo, tudi diferenciralo, in zahtevalo in zahteva tudi danes vse bolj diferenciranih strokovnjakov (jaz jih ne imenujem specialiste, zakaj, to je druga stvar), so nekatere fakultete ostale v osnovi, po liku diplomanta, ki ga dajejo, do pred kratkim povsem neizdiferencirane. Tehnika že zdavnaj ne daje več neke vrste splošnega tehnika ali splošnega inženirja, ampak daje elektroinženirja, pa strojnega.

gradbenega inženirja, arhitekta in tako naprej. Ne le to, tudi v okviru že tako diferenciranih strok se vrši diferenciacija vztrajno dalje: samo eno leto poslušajo elektrotehniki vse predmete skupaj, takoj v drugem letu se usmerijo v smer jakega in šibkega toka in od tretjega semestra dalje v vsaki od teh smeri še naprej v specialne študijske veje. Povsem analogna je stvar na vseh ostalih tehniških fakultetah, pa v poljedelskih, prirodoslovnih in v ekonomskih in ostalih družbenih strokah. Edino pravna in medicinska fakulteta sta do pred kratkim dajali samo splošnega pravnika, splošnega zdravnika. Seveda se naša že visoko razvita družba in gospodarstvo ne moreta zadovoljiti s tako neizdiferenciranimi profili in nam mora biti že to in predvsem to osnovno vodilo pri reorganizaciji študija k njegovi večji usmerjenosti. Poudariti pa bi želel v tej zvezi predvsem drugi aspekt tega vprašanja: dokler vztrajamo pri neizdiferenciranem študiju, ostanejo stvarno nerešljivi tudi vsi bistveni problemi reforme. Znanost se je na vseh področjih v zadnjih decenijah, zlasti pa po vojni izredno razmahnila, narasla je kot gora pred nami; pred njo pa stoji ubogi študent, ki naj sedaj vso tako naraslo in notranje diferencirano gmoto asimilira, in uboga fakulteta, ki naj sestavi učni načrt za nekaj, kar se napraviti ne da. Seveda, odpira se ena pot, to je pot podaljševanja študija. Ker pa se discipline nenehno razvijajo dalje, ni videti konca podaljševanju študija. To je očitno izhod, ki nikamor ne vodi. Še drug problem se takoj pojavi kot nerešljiv. Zaradi razvoja disciplin in večanja potreb se seveda večja število študentov, ki naj pokrijejo tako narasle in diferencirane potrebe. Če nismo vzporedno diferencirali tudi študija, se nam nujno pojavi povsem nedisproporcionalno število študentov, ki naj jih vodimo skozi edina odprta vrata discipline, po edinem kolovozu neizdiferenciranega študija. Ni slučaj, da se nam ta problem kaže v najbolj akutni obliki prav pri pravnem in medicinskem študiju. Medicina, ki je pri neizdiferenciranem toku študija računala letno na kapaciteto sto, morda največ sto petdeset novih študentov, se je znašla pred navalom 350 novih študentov. Podobna situacija je na pravni fakulteti. Seveda je to nerešljiv problem, dokler želimo voditi vse te študente po eni sami, edinstveni poti. Tudi ostali bistveni elementi reforme študija, tako inverzija, možnost stopenjskega študija itd., so v takšni situaciji praktično nerešljivi. Zato je bil izredno pomemben korak, ko se je medicina že pred letom dni odločila, da izloči stomatološki študij kot poseben študij takoj s prvim letom (in ga obenem tudi stopenjsko vertikalno razčleni). Strah vzbujajoča masa 350 študentov, ki žele študirati medicino, se je takoj razčlenila na 140 študentov, ki so se javili na študij stomatologije, in na 230 študentov, ki bi radi študirali tako imenovano splošno medicino, ki je še ostala neizdiferencirana. Verjamem, da predstavlja tudi 230 študentov splošne medicine še vedno nepremostljivo težavo, če in dokler jih potiskamo vse na isto pot. Zato je ogromnega pomena, v resnici zgodovinski dogodek, da se tudi splošna medicina sedaj z vso resnostjo in odločnostjo pripravlja na to, da bo s prihodnjim letom svoj študij diferencirala v vrsto smeri, ohranjujoč seveda fundus znanja, skupen za vse študente, kot so to storile tudi vse druge fakultete. Ne mislim, da bodo s tem vse težave avtomatično odpadle, vendar se bodo dvignile na raven, kjer se odpirajo povsem nove in oprijemljive perspektive za njihovo reševanje in kjer zadobe tudi ostala vprašanja reorganizacije študija, vprašanje inverzije.

študijskih stopenj, izrednega študija in tako naprej povsem drugo, bolj prijemljivo in konkretno obliko.

Zastavlja se vsekakor eno vprašanje, ki moramo zanj imeti mnogo posluha. Dobro nas opozarjajo medicinci pogostoma na to, da je človek ne glede na to, da se nekdo specializira na glavo, drugi na srce in tretji na pljuča, vendar nedeljiva celota. Res je. Seveda to ne govori proti usmerjenosti in specializaciji, saj velja prav isto tudi za družbo in vso naravo, katere del je človek. Tudi družba je nedeljiva celota, pa čeprav eden študira njeno ekonomijo, drugi sociologijo in tretji literaturo. Pač pa se spričo naraščajoče specializacije postavlja pred nas z vso resnostjo vprašanje prepotrebne *sinteze*. Menim, da moramo skušati reševati to vprašanje z ene strani s tem, da vsejemo v curricula naših fakultet zelo tehtno postavljena predavanja z diskusijami o osnovah filozofije pa o glavnih zakonitostih družbenega razvoja; na drugi strani pa bi dejal, da nam bo iskati rešitve v premišljeni postavitvi tretjestopenjskega študija. Tam se ustvarjata dve smeri: ena, ki gre v specializacijo in superspecializacijo in jo nosi splošna tendenca vse večje delitve dela v družbi; drugo, ki jo naziva naš zakon magisterij, pa bomo mogli uporabljati prav posebno za formiranje diplomantov, ki bodo imeli *sintetično in temeljito, široko teoretsko izobrazbo*.

II

Druga nova kvaliteta, ki se je prav tako kot usmerjenost v letošnjem letu široko zasidrila v univerzitetnem študiju in mu bo dala v nekaj letih povsem novo podobo, je *stopenjski študij*. O njem, zlasti o prvi stopnji, je bilo zelo mnogo diskusije in ni je fakultete, ki ne bi prešla ali v vseh svojih oddelkih oziroma disciplinah ali pa vsaj v večjem njihovem delu na varianto prvostopenjskega študija. Doslej smo se omejili v glavnem na prvo in tradicionalno drugo stopnjo. Tam, kjer smo uspeli postaviti prvo stopnjo smotno — kar bo seve šele praksa čez nekaj let pokazala, ko bodo prvi diplomanti prve stopnje prehajali v poklic — nam bo mogel dati študij prve stopnje prav pomembne prednosti. Predvsem bo univerza uspela v razmeroma kratkem času dveh let dati gospodarstvu in družbi tiste kvalificirane višje kadre, ki je njih pomanjkanje izredno močno. Pomeni pa stopenjski študij, slično kot usmerjevanje, obenem prilagojevanje študija različnim sposobnostim in ambicijam slušateljev, torej v nekem smislu *humanizacijo študijskega sistema*. Slušatelj, ki iz katerega koli razloga težko zmagujejo študij in ga ne morejo ali nočejo vleči skozi štiri in pet let, bo univerza omogočila, da po dveh letih zapuste fakulteto, ne kot na pol izgubljeni polintelektualci, ampak kot formirani ljudje z zaokroženo izobrazbo prve stopnje in sposobni, da takoj stopijo v določeni poklic. Obenem pa pomeni obstoj prve stopnje nadvse važno razbremenitev višjih stopenj. Seveda je še mnogo vprašanj odprtih. Temu se ni čuditi, saj gre za nove oblike, kjer še nimamo izkušenj. Če je v preteklem letu bil poglobitveni napor fakultet usmerjen v organizacijo študija prve stopnje — študij druge stopnje je bil več ali manj mehanično prevzet od starih učnih programov, menim, da bo težišče naporov v naslednjem letu v postavitvi študija tretje stopnje. Postavitev študija tretje stopnje kot *redne* oblike univerzitetnega študija — že letos imamo *prve* zelo resne in obetajoče začetke takega tretje-

stopenjskega študija na nekaterih fakultetah — je nujna zato, ker kandidati zanj nestrpno trkajo na vrata, doraščajo nam pa tudi generacije diplomirancev druge stopnje, ki jim *moramo* — najbolj nadarjenim med njimi — nuditi možnosti, da nadaljujejo študije v tretji stopnji. Kot je videti iz dosedanjih priprav po fakultetah, bo večina naših fakultet pričenši s 1961/62 odprla vrsto dobro pripravljenih specialističnih in magistrskih smeri tretje stopnje, kar bo pomenilo, da se bo našemu gospodarstvu in družbi čez dve, tri leta odprl stalen dotok teh najvišje kvalificiranih strokovnjakov specialistov in široko razgledanih teoretikov. Da se naše fakultete zelo resno in temeljito pripravljajo na tretjestopenjski študij, je obenem znak visokega nivoja in zrelosti, ki se z njima lahko ponaša stara univerza. Tretjestopenjski študij pa bo pomenil tudi nadvse dragoceno pomoč pri organizaciji celotnega študija, to je tako prve in druge stopnje. Kljub zaokroženosti vsake etape za sebe, nam bo vendar šele pregled vseh treh etap dal končno sodbo o tem, ali sta prvi dve etapi postavljeni razumno in racionalno.

III

Povsem revolucionarne vidike odpira organizacija tako imenovanega *izrednega* študija, ki bi ga raje imenoval *posebni* študij, da se izognemo slabemu zvoku, ki ga ima izredni študij v naših ušesih. Organizacija tega posebnega študija, ki je letos srečno že začel na nekaterih oddelkih in ki se bo verjetno razvijal večidel dislocirano, izven strogega območja Ljubljane, v bazah na Primorskem, Štajerskem, Dolenjskem, Gorenjskem in se naslanjal deloma na naša velika podjetja in ustanove, je revolucionarni *novum*, katerega nadaljnje posledice ne le za razvoj univerze, ampak za dvig izobrazbe vsega našega ljudstva je danes še težko v polni meri oceniti. Ne vem, katera stran posebnega študija odpira pomembnejše perspektive. S to novo obliko študija univerza tako rekoč razteza svoje korenine po vsej slovenski zemlji; prihaja vse bliže našemu delovnemu človeku, stopa v njegov dom, v njegovo delovno okolje ter mu omogoča, da se tam vključi v najvišje študije. Prav dobro se zavedamo, da je študij na univerzi še vedno zelo velik privilegij tistih, ki žive v Ljubljani ali v njeni neposredni bližini in ki jih je njihovo meščansko ali nameščensko okolje obdalo s tisto intelektualno klimo, ki jih nekam naravno, ne glede na to, alj razpolagajo s potrebnimi talenti ali ne, vodi na univerzo; da pa je tistim mladim ljudem, ki so imeli nesrečo, da so se rodili nekje daleč na Primorskem, v Prekmurju ali na Dolenjskem, in jim usoda ni dala, da bi živeli v intelektualnem okolju, ne glede na tisoče talentov, ki jih nosijo v sebi, praktično zelo zelo otežen dostop na univerzo. To je seveda velika osebna krivica, pa tudi velika škoda za družbo. Posebni študij bo nudil nadarjenim stremljivim mladim ljudem možnost, da se vključijo v univerzitetni študij in se v njem preizkusijo, ne da bi morali zapustiti svoje delovno mesto in delovno okolje. Od njih ne zahtevamo tistega ostrega tempa, kot ga zahtevamo od rednih študentov. Če bo tak študent spoznal, da je precenil svoje sile, da ne utegne slediti študiju, to ne bo zanj osebno katastrofa, kot to je, če zapusti svoje delovno mesto, se preseli v Ljubljano in ostane po par letih nedokončan študent, ki se ni mogel vrti v stroge pogoje študija, da bi ostal na univerzi, a se je že v tej meri odtrgal od svojega de-

lovnega mesta, da mu skoro ni poti nazaj. Kdor je imel srečo, da je prisostvoval svečanemu začetku izrednega študija, ki ga je letos organizirala naša strojna fakulteta v Kopru, ne bo nikoli pozabil žarečih in resnih obrazov, s katerimi so prvi slušatelji sprejemali indekse iz rok dekana in mu stisnili roko v obljubo, da bodo redno in vestno študirali. Globoko sem prepričan, da bo ta študij dal izredne rezultate — in to je morda edino opravičilo, če v pomanjkanju boljšega izraza obdržimo za te vrste študij vzdevek *sizredenc*. Vsi pa smo tudi čutili, kaj pomeni takšna baza izrednega posebnega študija za okraj in pokrajino, kjer se organizira. Če pomeni organizacija takega dislociranega posebnega študija z ene strani resnično *demokratizacijo univerzitetnega študija*, pomeni obenem tudi eno od pomembnih poti *kulturne deprovincializacije*. In če govorim o deprovincializaciji, pri tem ne mislim samo na naglejši in širši kulturni razvoj v odročno ležečih delih našega ozemlja, ki postajajo s takimi bazami v nekem smislu prav tako središča univerzitetnega življenja, ampak imam v mislih v enaki meri razbijanje provincialne ozkosti in samozaverovanosti ljubljanskega središča.

Čvrsto sem prepričan, da bo dislocirani posebni študij bistveno pripomogel k odkrivanju in pritegovanju novih mladih kadrov k pedagoškemu pa tudi raziskovalnemu delu na univerzi in s tem lajšal reševanje enega najresnejših odprtih problemov razvoja naše univerze.

Ko govorimo o pomembnosti posebnega študija, je nemogoče, da ne bi prav v tej zvezi omenili še nekega drugega pravkar označenemu sorodnega elementa, ki je vnesel s svoje strani v strukturo univerzitetnega študija povsem novo situacijo. To je porajanje številnih višjih šol in ene visoke šole na področju LRS. Na vse višje šole se je v letošnjem letu vpisalo okoli 3500 novih slušateljev, domala prav toliko, kolikor se je vpisalo novih slušateljev v prvi letnik vseh fakultet ljubljanske univerze. Višje šole se torej pojavljajo kot številčno povsem enakopomemben faktor pri oblikovanju novih visokošolskih kadrov na prvi stopnji študija. Še prav posebej pa bi žele omeniti *porajanje drugega slovenskega visokošolskega centra v Mariboru*. Tu ne gre za dislociranje visokošolskega študija iz Ljubljane v Maribor, za razraščanje korenin ljubljanske univerze na Štajersko, ampak za samoniklo porajanje novega visokošolskega jedra kot nujne posledice gospodarske in družbene vloge Maribora in mariborskega bazena. Ljubljanska univerza ne stoji ljubosumno ob strani rojstvu svojih posestrim, ampak jim nudi vso svojo pomoč, in menim, da bo to morala delati v bodoče v še večji meri. Mi se kajpada popolnoma zavedamo, da se nam pomoč in podpora, ki jo dajemo novim višjim šolam, bogato vrača — ob dajanju pomoči našim mladim visokošolskim ustanovam se naša univerza sama pomlajuje in se inspirira od marsikatere nove, dragocene zamisli in prijema, ki se poraja v prekipevaločem dinamizmu prve rasti novih višjih šol.

IV

Naj mi bo dovoljeno dotakniti se z nekaj besedami še enega področja univerzitetnega razvoja, kjer se dogajajo prav tako pomembne nove stvari in kjer so bili v preteklem letu napravljeni prvi resni koraki. To je organizacija ali boljše reorganizacija *znanstvenega dela na univerzi*. Univerza ni le

pedagoška ustanova. Bilo bi povsem neracionalno skušati pregnati raziskovalno delo z univerze, saj vsa organizacija pedagoškega dela, zlasti na drugi in še prav posebej na tretji stopnji, ustvarja sama po sebi tako materialno bazo kot ustrezno klimo za raziskovalno delo. Ne izkoristiti univerze v polni meri hkrati tudi kot raziskovalni center bi pomenilo nesmiselno zametavati raziskovalne kapacitete, ki tam nujno obstoje in se razvijajo. Pomenilo pa bi obenem tudi pedagoško delo, zlasti v višjih etapah, oropati njegove najbolj žlahtne in dragocene substance, iz katere črpa tako rekoč vsakodnevno garancijo svoje kvalitete in svoje povezanosti s problemi razvoja in življenja. Izoliranje raziskovalnega dela od pedagoškega dela bi na nivoju fakultetnega študija pomenilo največjo nevarnost za razvoj in razmah raziskovalnih kvaliteta mladih ljudi sploh: saj bi to pomenilo, da bi pri našem mladem človeku, ki stopa na fakulteto, odmikali probleme raziskovalnega dela tja v njegovo zrelo dobo, ko bo zapuščal univerzo, da bi mu togo, na šolarski način formirali ali bolje deformirali njegove intelektualne sposobnosti ter jih odvajali od poglobljanja v metode samostojnega iskanja in odkrivanja zakonitosti sveta, ki ga obdajajo. Ali ne bi s tem zamudili njegove najdragocenejše dobe? Saj če danes uvajamo v naše pedagoško delo načelo *inverzije* od samega početka, in to prav od početka, ne delamo tega iz neke averzije do teoretične misli. Inverzija nam služi za doseg prava nasprotnega cilja — vsaj tako gledam na veliki pomen, ki ga ima inverzija kot pedagoško sredstvo. Namesto da študenta že v prvih letnikih napolnimo z veliko žlico z vsemi teoretskimi skrivnostmi, ki jih v stadiju, kot se njegov intelektualni razvoj nahaja, ne more sprejeti kot nekaj, kar si je priboril, ampak v najboljšem primeru kot nekaj, kar mu je enostavno dano in v kar mora verjeti, naj mu inverzija, to je stalna konfrontacija s prakso, s konkretno prakso stroke, ki jo študira, *odpira* zanimanje za teoretsko ozadje konkretnih pojavov, ki jih spoznava, mu vzbuja vse bolj željo, naravnost strast, pogledati, kaj se krije izza površine pojavov, ki jih opazuje, in ga tako stopnjo za stopnjo, izkoriščajoč njegovo *lastno*, čeprav morda nerodno in nepopolno pa celo napačno izkušnjo in spoznanje, ki se iz tega poraja, dviga postopno v višave abstrakcije in teorije, ki si jo košček za koščkom, siloma in mukoma osvaja.

Seveda, če univerza hoče in mora gojiti raziskovalno delo, ga mora gojiti na sodoben način, s sodobnimi sredstvi, v sodobnih dimenzijah. Majhni inštituti in inštitutiči, ki so, razbiti in raztreseni po mnogih fakultetah obstajali često le na papirju in komaj komaj uspevali organizirati vaje ali siromašne eksperimente, takim nalogom niso bili in ne morejo biti kos. Saj nimajo niti opreme niti zadostne materialne baze niti kadrov niti se ne morejo vigrati v metode skupnega, povezanega dela. V tem pogledu prelomiti s tradicijo, z navado zelo individualnega, več ali manj vase zaprtega dela, dela tako rekoč na svoj račun, ni lahko. Nedvomno je tudi res, da je treba pri organizaciji raziskovalnega dela v novih oblikah mnogo modrosti, previdnosti in rahločutnosti. Verjamem, da bo priliv novih, teoretsko temeljito pripravljenih mladih ljudi, ki bodo prihajali predvsem iz tretje stopnje univerzitetnega študija, v bistveni meri položaj izboljšal in proces pohitрил. Čeprav pretekla leta, kar zadeva koncentracijo raziskovalnega dela na univerzi, še niso dala nekih vidnejših rezultatov — smo šele prav na začetku poti — se vendar kažejo znaki, da prodira vedno globlje v zavest spoznanje o nujnosti ustvarjanja močnih, enotnih raziskovalnih ustanov, ki bodo zbrale in čvrsto

povezale raztresene raziskovalne napore v trdne enote ter tako pripravljene prevzemale z vso odgovornostjo pred družbo velike raziskovalne načrte, ki nestrpno čakajo uresničitve. S tem se bo obenem v najbolj prepričljivi obliki v okviru novega tipa naših univerz manifestirala misel o nujnosti in uspešnosti povezave pedagoških funkcij na najvišji ravni z velikopoteznim raziskovalnim delom.

Dolfe Vogelnik

RAZGLEDI

GRAMSCI IN MARKSISTIČNA TEORIJA O DRŽAVI

(Konec.)

IV

Doslej prikazane misli prepričujejo, da je načelo hegemonije osnova celotnega Gramscijevega političnega koncepta. Gramsci je pri razvijanju tega načela temeljil na svojevrstnem razmerju med civilno in politično družbo kot dialektično celoto. Mnenja smo, da so v tem pogledu izhodiščna točka že nekatere misli, ki jih je izrazil Marx ob kritiki Heglove koncepcije »etične države«. Opozorimo le na naslednjo Marxovo misel: »Hegel pojmuje posle in dejavnosti države abstraktno za sebe, kot njihovo nasprotje pa posamezne dejavnosti. Toda on pozablja, da je posamezna dejavnost človeška dejavnost in da so državni posli in dejavnost človeške funkcije; on pozablja, da bistvo ‚posamezne osebnosti‘ ni njena brada, njena kri, njen videz, marveč njena družbena lastnost in da niso državni posli itd. nič drugega kot načini obstoja in dejavnosti družbenih lastnosti ljudi. To torej pomeni, da so posamezniki kot predstavniki državnih poslov in pooblastil vrednoteni po svojih družbenih in ne po privatnih lastnostih.«²² Marx je s tem dialektični proces objektivnega duha, kar je pri Heglu prehod iz posebnega stanja civilne družbe v splošno stanje države, privedel na notranjo dialektiko v sami civilni družbi in na presojo družbenih lastnosti človeka. Gramsci je opredelil civilno družbo kot »skupnost organizmov, ki jih preprosto nazivamo ‚privatni‘ in kar ustreza funkciji hegemonije, ki jo vladajoča skupina izvaja nad celotno družbo.«²³ Ti »privatni« organizmi, katerih skupnost je civilna družba, obstajajo in delujejo na podlagi delovanja »posameznih osebnosti«, pri čemer pa so odločilne družbene lastnosti teh ljudi. To isto velja za tiste posameznike (»vlado funkcionarjev«), ki opravljajo državne funkcije (»politična družba«). Družbene lastnosti ljudi pa imajo svoj izvor v njih medsebojnih odnosih na področju materialne proizvodnje, torej

²² Kritik der Hegelschen Staatsphilosophie, Die Frühschriften, Stuttgart, 1953, str. 38.

²³ I. str. 9.